ԵՐԱՊԱՐ

Լրագիր Տարեգրական

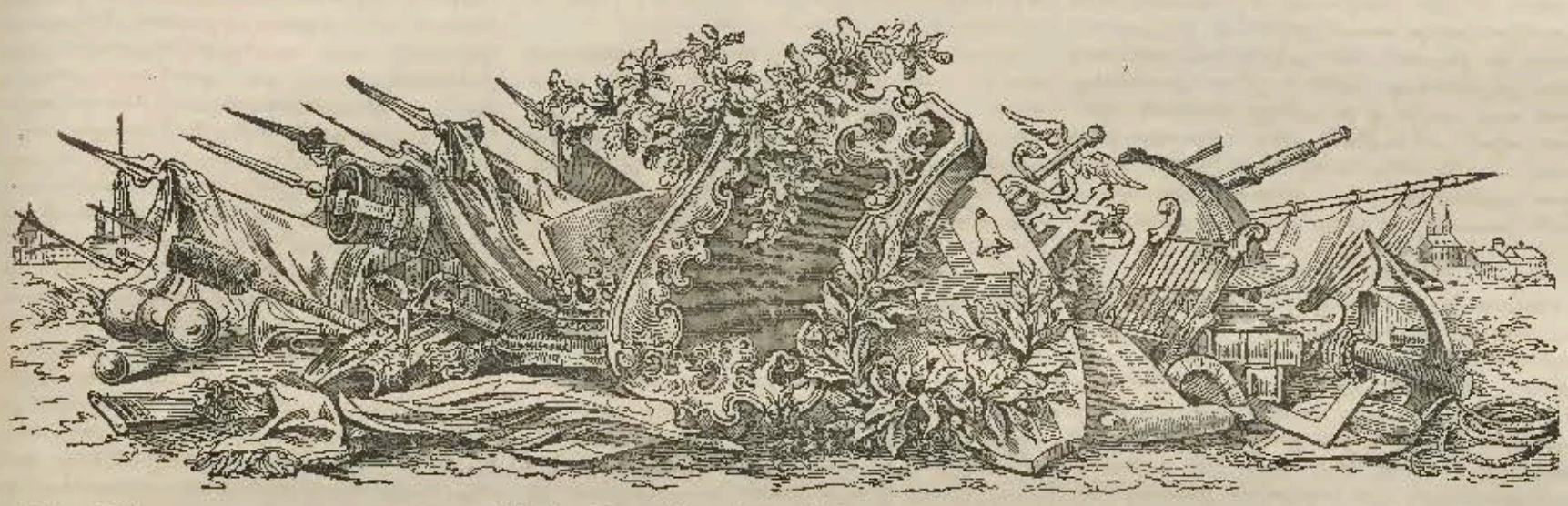

Թիւ 14 — **9 ԱՊՐԻԼԻ (28 ՄԱՐՏԻ)** — **1855**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԲՈՍՏՐԻԱ· Քոնիկիի–ինովէլ լրագրին խորհրդարանութիւնները։ — Ցրուէն ու Լիւի։ — Խորին վերջին լուրը։ — Հելլոխայի հետ եղած վիճը եւ վերջանալ։ — Պատերազմի լուրեր։ — Հեռագրական լուրեր։

ԱՆԳԼԻԱ· Խորհրդարանին լուրը։

ՀՈՒՍԱՆԱՑ ՑԵՐՈՒԹԻՒՆ· Պարլիամանի ժողովքը։ Մէկ քանի դարձ։

ԲԵՌՍԱՍՏԱՆ· Պետերբուրգի լուրը։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ· ՊԱՏՄԱԿԱՆ· Ուաշինկթընին կեանքն բատարքերը։ Ուաշինկթընին 1759—1775 անցուցած առանձին առ. գրագրական կեանքը։

ԺԷ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՆ· Լուսափայլի գործարան։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, 7 ԵՊՐԻԼԻ։

Վիւնսթիթիւիւնէլ լրագիրը Վիեննայի խաղաղութեան ժողովքին բանակցութեանց ընթացքին վրայ զանազան տեղեկութիւններ կու տայ, որոնց կարեն բովանդակութիւնն հոս տեղս կը դնենք, ինչպէս յայտնի է, առանց անոնց ստորագրութիւնը վրայ երաշխաւոր ըլլալու։ Ընդ որ կրնամ ձեզի, կ'ըսէ նոյն լրագրին Վիեննայի թղթակիցը ժողովքին առջի հինգ նիստերուն վրայ քանի մը ճշդիլ տեղեկութիւններ տալ։

Ընդհանրապէս ի սկզբանէ՝ դաշնակցաց եւ Ռուսաստանի ներկայացուցիչներուն խոսակցութեանց մէջ բանեցուած լեզուն, պատճառ տուաւ որ այնպիսի հարցեր մը սորածուի, որոնք թէ արդէն առջի նիստին մէջ՝ դեկտեմբերի 28ին շինուած խոսակցութեանց հիմի երկու կողմանէ ընդունուած ըլլալ։ ուր որ ան նիստը՝ լիազօր իշխանութիւնները վերադարձնելով, գահերէց մ'անուանելով եւ գործերին դիւրութեան համար քանի մը կարգադրութիւններ ընդունելով անցած է։ Վիեննայի արքունեաց նկատումը ընելով՝ միւս տերութեանց լիազօր գործակալները՝ գահերիցութիւնը միայն պարզ կոչման յանձնեցին։ Գործակցութեանց կարգին նկատմամբ որոշուցաւ, որ ընդհանրապէս 1815ին Վիեննայի ժողովքին մէջ պահուած ընթացքին պէս ըլլայ, եւ ըստ այսմ՝ քուէարկութիւնն եւ ստորագրութիւնը գաղտնի պարտութեան կարգաւ ըլլայ, այսինքն նախ Ֆրանսիան, ետքն Գաղղիան, Մեծ Բրիտանիան, Ռուսաստան եւ, վերջապէս Ցաճկաստան։ Եւ որովհետեւ քուէարկութիւնը բնութեամբ է եւ իրարու հակառակ շահերուն պատճառաւ, երկայն եւ խորին քննութիւններ հարկաւոր են, արձանագրութիւնոց շարադրութիւն ալ մեծ մտադրութիւնամբ պէտք էր ըլլալ, ուստի որոշուեցաւ որ ժողովքը շարունակ միայն երեք նիստ ընէ, որոնց ամէն մէկն ամենէն քիչը չորս բոլոր ըստ կանոնի հինգ ժամ տեւէ։ Դեկտեմբերի 28ին արձանագրուած քննութիւնները՝ Մարտի 17ին նստին մէջ սկսան։ Աւստրիան՝ որպէս զի ամենէն առաջի կատարած տուներն ալ հանդէպ, որ ինք արեւմտեան տերութիւններուն հետ միաբան՝ ամենայն հաստատուն եւ խարէական խաղաղութիւնան մ'ամենեւին պիտի չհասնի, առաջարկեց որ Դեկ. 28ին արձանագիրը Ռուսաց դիւանագիտաց ընդունելու համար առջեւը դնելն յառաջ՝ նախ մէյ մը վերջին ոնդերին եւ ամէն մէկ բառին իմաստը ճիշդ որոշեն, որն որ Մարտի 17էն ետքն նիստերուն մէջ կատարուեցաւ, այսինքն արձանագիրը գործնական մանրամասն մեկնութիւններով պիտակ ամրագրուաւ, որ որոշ նշանակուած են ամէն մէկ պարտաւորութիւնները, որոնք Ռուսաստան նոյնին գործով վրան կ'առնու՝ թէ որ անոնց ստորագրելու ըլլայ։

Այս իմաստուն ընթացքը Ռուսաստանի խաղաղութեան խոստումները լաւ մը փորձել կ'ունցնէ, եւ ժողովքին վերջնական արդասեաց վրայ սիրող անաստուածութեան՝ կարելի եղածին չափ շուտով վերջ կու տայ։ Թէ որ Ռուսաստան ուսանիլ մեկնուած եւ իմաստը ճշդուած Դեկտեմբերի 28ին արձանագիրն ընդունի եւ ստորագրէ՝ ան առեն յայտնի է որ պատերազմին շարունակութիւնն ալ աւելորդ է եւ զինադադար ընելու առիթներուն ոչինչ մը չկայ, որպէս զի նոյն ժամանակ երկու կողմանէ ընդունուած դաշանց նախապատրաստութիւններն Լէրոպայի ծանուցանելու համար արձանագրի առնուին։

Պէտք է խոստովանիլ որ Ռուսաստանի վերջին գործակալներն, ինչպէս մեր ստացած բոլոր տեղեկութիւնները միաբան կը ցուցընեն, մեծ շափաւորութիւն եւ հաշտ ոգի մը կը յայտնեն, ուսկից կ'ենթադրուի որ իրենց կառավարութենէն գործելու մեծ ընդարձակութիւն ընդունած են։ Անշուշտ Աւստրիայի երեսփոխանութիւնն հաստատուն վարմունքէն, եւ անոնց արեւմտեան տերութեանց երեսփոխաններուն հետ ունեցած կատարեալ միաբանութենէն՝ գործքով իշխանն եւ Պր. Թիթով համոզուած պիտի ըլլան որ միայն կատարեալ եւ անկեղծ զիջումներով պատերազմին պատուաւոր երկար մը կրնան ունենալ։ Եւ իրաւ՝ Ռուսի լիազօր գործակալները գործնական մեկնութեան նկատմամբ, կամ լաւ եւ ոչ լաւ ընելու համար՝ առջի երաշխաւորութեան իրական գործադրութեան նկատմամբ դաշնաւոր տերութեանց ամէն առաջարկութեանց եւ պահանջմանց դիմադրելէն ետքը՝ երկրորդ կէտին նկատմամբ մեծ զիջումներ ըրին, որոնք մեծացածներուն կանխագուշակութիւն մը կրնան ըլլալ։ Ասոնցի զիջումն առ է որ՝ մեծ տերութեանց եւ Ցաճկաստանի երեսփոխաններով գործակցութիւն մը կազմելու կը հաւանի, որն որ Դանուբի ազատ նաւադնացութեան ապահովութեան համար միջոցներ պիտի հոգայ։ Ռազմանաւազարդ դաշանց զօրութեամբ՝ Ռուսաստան Ցաճկաստանի վրայ պարտաւորութիւն դրած էր որ Դանուբին բերանին եղերքը, ոչ որ պեալ երիւս տերութեանց սահմանակցաց, մէկ ժամու հեռաւորութեան չափ ամենուին շինութիւն մը չընէ, այնպէս որ այն երկրին մասը բոլորովին անբնակ մնայ։ Ընդհակառակ՝ Դանուբի նաւագնացութեան ազատութեան սահմանը կողմանէ ազէկ նշանաւորութիւն մ'ընդունելու համար՝ գաշնաւոր տերութիւնները կ'ուզեն, որ Ռուսաստան ալ ձախ գետակերքին համար նոյն պարտաւորութիւնը վրան առնու, այսինքն Ադրիանոպոլոյ խաղաղութենէն ետքն հանրցած շինութիւններն ու ամրութիւնները քանդէ, եւ ան երկիրը մէկ ժամու չափ հեռաւորութեանմէ անբնակ իմանալ։ (Ծանոթանալ տե՛ Ցեղան Ռուսաց քերդերուն քանդումը չիյիշեր, այլ միայն անոնց գետերն հոնելու վրայ կը խօսի)։ Ռուսաստան ասոր հաւանեցաւ, որն որ սմանց մտածող մարդոց աչքին առջեւ, խաղաղութեան վերամնորոգութեան մեծ քայլ մին է։

Այսպիսի զգուշութիւններով՝ կը յուսացուի որ ժողովքին երկարաբեւեռ երկարաւորութեան լուծում մը պիտի կարենայ գտնել, ուստի խաղաղութիւնը կ'ապահովցնայ։

— Պաղդիայոյ ազատաքին գործոց պաշտօնեան Պր. Տրուէն տը Լիւի երկուշաբթի օրն ամսոյս 2ին Փարիզէն եկաւ, եւ առանց Պիլլին հանդիպելու՝ ամսոյս 6ին մայրաքաղաքս հասաւ։ Ալի փաշային ճամբայ ելլելը Մարտի 29ին ծանուցուած է, աս օրերս անիկա ալ կը հասնի։

— Այս սուրը շարունակութեան վերջի օրերը խաղաղութեան ժողովքներուն նիստերն ալ դադրեցան։ Պր. Տրուէն տը Լիւին գալատեանն զատ Ալի փաշային դալատեանն ալ կը սպասուի, որն որ բաբերագոյն Դրան ունեցած հաշտարար քաղաքագէտ անձինքներուն մէջն առջիներէն մէկը կը համարուի։ Ցատակն եղբը խորհուրդները նորէն պիտի սկսին։

Այս բանակցութեանց քիչ ատենուան համար ի կախ մնացած ժամանակը՝ պատերազմի ապագայիին վրայ մեծամեծ դէպքեր պատահելուն կը սպասուի։

— Այսոյս 5ին Քանդիոպէր զօրավարին Մարտի 29ին ուղարկած նորագոյն պաշտօնագիրը մայրաքաղաքս հասաւ, օրն որ Խրիմի վերջին լուրը կու տայ, թէ Գաղղիական եւ անգլիական բանակը Բալըր մեկնելու Ցին անդրադարձ ամէն կողմանէ Ռուսաց դէմ յարձակողական պէտք ունի։ Որչափ որ կ'երեւայ գաղտնաւոր աղբերներուն մէջն ան է որ Նէր-Բաց գաղտի վրայ Ռուսաց ազգին վրայ պիտի յարձակին, եւ անկէց Խուրը ելնելուն ետքն վրայ պիտի դարձնեն։ — Ամբողջութեան նպատակով ամսոյս 10ին կամ 11ին արիւնահեղ պատերազմներուն լուրը կրնան մայրաքաղաքս հասնիլ, որոնք բանակցութեանց վրայ մեծ ազդեցութիւն կրնան ընել։

— Ֆիլիպոպոլսոյ ու Աւստրիոյի պետութեան մէջ եղած վէճն ան օրերս վերջացաւ՝ նոր պայմանագրութեան մը, որուն գլխաւոր մասունքներն ասոնք են։

1. Թեսսալիի (Հելլենափայի մէկ նահանգին) կառավարութիւնն ի նպաստ Քափուչին կրօնաւորաց մի անգամ ընդ միշտ 150,000 հելլեւեացի արծաթի դրամք պիտի հատուցանէ, որպէս զի նոյն կրօնն աքսորելովն իրենց առած վնասին արդար հատուցում մ՚ընեն։ 2. Ըս գումարը Թեսսալիի կառավարութիւնը Միւրան կնոյալ Լամպրոսիոյի կայսերական կառավարչին պիտի յանձնէ՝ երբէք անգամուան մէջ, ամէն անդամուն հաւասար մաս մը տալով։ առջի մասը գաշանց վաւերացուցուելէն երկու ամիս ետքը, երկրորդը 1856ին Յունուարի մէջ, երրորդը 1857ին Յունուարի մէջ, ինչ որ Թեսսալիի կառավարութիւնն ամէնը մէկանց վճարելը լուացոյն չիսանուիր։ 3. Աւստրիայի կայսերական կառավարութիւնն ալ իր կողմանէ 1853ին փետրուարի մէջ Թեսսալիցիներն աքսորելու համար առած վճիռն ու կալուածներու թիւնը կը վերցնէ, եւ դարձեալ վաւերացմանէն երկու շաբաթ ետքն ամէն կարեւոր հրամանները պիտի տայ, որպէս զի Թեսսալիցիք կարենան նորէն կայսերական տիրութեան մէջ ընդունելութիւն գտնել, եւ հոն իրենց տունը տեղը 1853ին առած եղած պայմաններովն ու կալուածներովն նորէն հաստատել եւ իրենց ալուենալը քանդելնին։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԼՐԵՐ

ՕՍԵՍՍՈՒԷՆ նկած լիւմերուն համիմատ կորչաքով իշխանն առանց յապաղման Խրիմի պատերազմի ասպարէզը հասեր է։ Փերիքրիմ երեւելի բանակ մը կը կազմուի, որն որ զանազան գնդերէ կը բաղկանայ եւ առ. այժմ Ութ զօրապետին վերին հրամանատարութեան տակ պիտի դրուի։ Գրուելով զօրապետին ձեռքովը Փեւրուարի 17ին Եւփատորիայի դէմ եղած յարձակողական լրտեսութիւնը կրկին վախճան ունի նոր։ այսինքն նոյն տեղուան գաշտային ամրութիւնց զօրութիւնն ու հոն գտնուող պատերազմական զօրութիւնն մեծութիւնը ճանչնալ, նոյնէն ասոր նկատմամբ փորձ մը փորձել, եթէ որ յաջող նիւթ մ՚ունենալու յոյս տեսնուելու ըլլայ։ Յայտնի է որ վերին հրամանատարին աս երկրորդ յանձնառութիւնը յաջողած չէ, սեր հաւանաբար Լեւփատորիայի պաշարող զօրայ հրամանատարութիւնը Գրանկը զօրապետի տեղակալին յանձնուելու, որն որ պայազետի պատերազմին յաղթութիւնեանէն ամենուն ծանօթ է։ Կորչաքով իշխանը միայն ունի նոր եղեր առ. այժմ 60,000ի բանակով մը Փերիքրիմին ու Սիմֆերոպոլին Լեւփատորիայի դէմ դարձել։ Ըս գործողութիւնները լիցնելէն ետեւ Սեւաստոպոլի պաշարումը վերցնելու համար պիտի պատերազմի եղեր։ Բայց աս վերջին լուրը շատ տարակուսակա՛ն է, եւ ուրիշ լուն չէ բայց եթէ տաբլուսեան թերակղզին պաշտպանելու համար մինչեւ հիմակ եղած յարձակողական գործողութիւնց շարունակութիւնը։

Իսկ դաշնակցորը շարունակ դնդերու մեծ բազմութիւն մը ժողվելու վրայ են։ Եւփատորիան եւ Սեւաստոպոլ ու Պալաքլաւայն մինչեւ եղած տեղերն անանկ ամրացուած են՝ որ զանոնք կործանելու համար Կորչաքով իշխանն իր հիմակ ունեցածէն ուրիշ մեծագոյն միջոցներու հարկաւորութիւն ունի եւ գլխաւորաբար դաշտի թնդանօթներու։

Լոյս Եւփատորիայէն զիրքն ազն ազբիւրներու մեռ հրուանդանի մը վրայ ըլլալով՝ խմելու ջրին սաստիկ պակասութիւնն առնն ծանրութիւնն կէս մինչ է, ուսկից Իսմէր փաշային յաստակագրին համեմատ, ուրիշ առարկաներու վրայ գործողութիւններ կրնան ըլլալ։ Նոյն. Բերսանիսա հրամանատարն ոսկեակ ժայռերուն եւ Պալաքլաւային վերեղած բլուրակին գիրքը՝ Սեւ ծովու զօրապետներուն հրամանաւը կարմրած առաջութիւնն մեռնաժողովին զրուցածին նայելով՝ դարձեան տաք ամիսներուն ասուն առաջարար չէ։ Դաշտակիցք հոն գերեզմանոցի մը վրայ կը կենան, ուր 28,000 մեռելներ թաղուած են։ Բնկած 3000 ձիերու կէսն ամբոյ կեցած է։ Ասոր համար Տաւրիական արշաւանաց վերին զօրապետներուն կը հարցուի, որ Կորչաքով իշխանին նոր բանակին գլուխն անցած դալնին պիտի ապասնե։ Կոստանդնուպոլէն, Պուրկասէն եւ Վառնայէն 18 շաբնաւաներ զօրքով, ձիերով եւ տապանմիներով Իսմէր փաշային եկած են, որն որ հիմա գործողութիւններն սկսելու կարող պիտի՝ որ ըլլայ։

Օսմանցիներ դարձեալ թիւն օրէ օր կ՚աւելանալու, եւ եթէ որ իրաց վիճակը փոխուելու չըլլայ՝ քանի մ՚ամսէն բնակչաց թիւը երրորդ մասին պիտի իջնայ։ Մինչեւ հիմա քաղաքական կառավարչ եղող Քրիմենշիեան զօրապետն՝ Ենիներով զօրապետին տեղը գործքերը վրան առած է։

Լուսահանդասին ամրութեան գործքերը շատ նուազնար պիտի լինին, եւ անկէ ետեւ Օսմանեան ժողովը կրնանէ ըլլալու յարձակումներէն մէ բոլորովին անպատասխար պիտի չըլլայ։ Սակայն վերջապէս Պոլիսոյ փոխարքայութիւն, ինչպէս նաեւ բոլոր հրապարակական գործոցներուն յաւաջատեսութեան գոցութիւնը մեծ ապաւորութիւն կընեն։

Խրիմէն փախչելիք իշխանին եկած հեռագրերը Մարտի 30ին Վարշաւէն հեռագրով Վիեննա ծանուցուեցաւ։ — Մարտի 22—23ին գիշերը Սեւաստոպոլէն սաստիկ յարձակում մ՚ըրինք, թշնամեաց Քամիլիքա անունեալ պատնիշին (Lunette) մտնելու ցանց խրամները ուրելու ու արգելելու համար։ Ան գործողութիւնը մեր կողմանէ նպաստաւոր վերջ առնեցաւ, եւ Գարդիայոյ վերջին օրերը շինած խրամներն ու պատնէշները կործանեցինք։ Երկու կողմանէ ալ կորուստը մեծ եր, բայց թշնամիներուն առելի մեծ։ Երկու Դաղղիացի պաշտօնակից, մէկ Անգղիացի հաղարապետ մը, ու մէկ հարիւրապետ մը գերի բռնեցինք։

Ըս գեղքը Դաղղիայոյ կողմանէ Մանիթոր տարոյս Գին Քանդոպերին Մարտի 2ին տուած տեղեկութիւնը հրատարակելով կ՚ըսէ, թէ օր մը յառաջ՝ Մարտի 23ին՝ Թուսերը Մալաքով բերդէն դուրս յարձակեր են, բայց գաշնաւորներէն քանի մ՚թիւնամբ ետ վանուեր, ու 2000 վիրաւոր եւ մեռեալ թողուցեր են, իսկ Դաղղիացիք 600 հոգի կորսընցուցեր են։

Մալաքով բերդը Քարտաղենիայի արուարձանին բռնելն է, եւ մինչեւ հիմա, նաեւ իրեն դէմ ուղղուած Անգղիացոյ լանքասիրեան թնդանօթներէն քիչ վնասուած է։ Փարապալիայի քաղաքի գիրքը նիւ զօրապետին իրեն։ Սեւաստոպոլի յաստակ կռուան ճանչցուելու, եւ անկէց ետեւ գործողութիւնները գլխաւորաբար Մալաքովին դէմ կենդրոնացած են։ Բաց ասկից ասոր ալ վրա դնելու է, որ Մալաքով աշտարակին պատնէշներուն մէջ բանակող Թուսաց գնդերը՝ դուրս կորկուած ամրութիւններով հիւսիսային բերդին հետ յանկարծին հաղորդակցութիւնն ապահովցուցած են, որովհետեւ ան փոգարներու ընուած մեսոկոյը, որն որ հիմա պղտիկ բերդ մին է, Ինքերմանի քով կրնան պաշտպանել։

— Օսմանի Սաբրն անցեալ ամսոյն 18ին հրաման մը հանած է որ բոլոր կանայք Սեւաստոպոլէն հեռանան։ Միւպէլ մեծ իշխանը մնացեալով, որ առնոնցմէ շատերն ամէն դրամական միջոցներէն զուրկ ըլլալով գէշ ապագայ մը պիտի՝ որ ունենան, հրամայեց որ ամէն կարօտ ընտանեաց մարդ իր սեփականն արկղէն 100, իսկ չկարդուած կանանց՝ իրենց վիճակին եւ հանգամանաց նայելով՝ 20—50 ռուբլի տրուի։

— Կորչաքով իշխանին առաջին եւ ամենէն մեծ գործառնութեանը՝ գարնանը դեռ միշտ Եւփատորիան կը նկատուի։ Ցանկայ բանակին մէջ մեծ շարժում կը տիրէ, եւ զորքը զուարթի ոգով Թուսաց յարձակմանց դէմ կը պատրաստուի։ Կը պատմուի որ, երբ որ Իսմէր փաշան Պալաքլաւա եղած երրորդ պատերազմի խորհրդին Եւփատորիա գարձաւ, նաւահանգստին մէջ իրեն սպասող պաշտօնակիցներն ամ խնդալով ողջունած ըլլայ։ Ուրախացէք, տեսարք իմ, կը յուսամ՝ որ շատ չանցնիկ առիթ պիտի՝ որ ունենաք մեր արեանը մեծագոյն արժէքը տալու, քան զոր մինչեւ հիմա տուած ենք։

ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԼՐԵՐ

Ըս շաբթուան մէջ հեռագրական լրերը մոլորաքաղաքս հասած են։

1. Կոստանդնուպոլիս, 26 Մարտի։ Ալի փաշան ամսոյս 29ին դէպ ի Վիեննա ճամբայ պիտի ելլէ։ Սէվիներ փաշան իբրեւ ռազմանախարարի պաշտօնեայ՝ արտաքին գործոց պաշտօնեայն պիտի առաջարկէ։ Կիրիլլի փաշան՝ առ ի փոխարքան՝ աքսորուելու։

2. Հռոմ, 28 Մարտի։ Հռոմէական գանուող դատարանեան ընտանեաց տոնդամները կը փոխեն Փարիզ երթալու։ — Տիրերիս գետը նորէն բարձրացաւ եւ քաղքին մէկ քանի կողմերը ողողեց։

3. Թուրին, 2 Ապրիլի։ Լամարմորա զօրապետը արշաւանաց գնդին հրամանատար դրուեցաւ։

— Ըս օրերս վանքերը վերցուելու օրէնքին նկատմամբ ժողովական կոմիսներ հաղարաւոր ասուրագրութիւններով ազնուականներ ծերակուտին առջեւն եկան։ 60,000 ստորագրութիւն՝ վանքերը պահելու, եւ միւսակ 13,000 գանոնք վերցնելու հոմար տրուած էին։

— Վիեննա, 7 Ապրիլի։

1. Պուքրէշ, 5 Ապրիլի։ Կոստանդնուպոլէն Մարտի 29ին կը գրեն թէ Սեւաստոպոլի տուչեւ Մարտի 22—23ին գիշերը Մալաքով աշտարակին քով եղած կռուոյն մէջ թէ պաշարողներն եւ թէ պաշարուողները շատ վնաս կրեր են, ինչպէս որ դուրս յարձակող 10000ի չափ են եղեր։

2. Հռոմ, 2 Ապրիլի։ Անգղիական Պալթիկ ծովի մեծ նաւատորմիղին յուսաղնեմեայ շարժման նաւախուցը, Վիեննան հրամանատարին առաջնորդութեամբը, երեկ իրիկուն Հելսինկէոր հասաւ։

ԱՆԳԼԻԱ

Լոնտոն, 28 Մարտի։ Երեկուան պատգամաւորաց խորհրդին մէջ Պր. Գին (Phinn) առաջարկեց որ մեծ ատոմ թագաւորոյն ազգանաց իմաստ մը ժամանցուի, ու իրեն խնդրուի, որ ամենայն ջանքով փոյթ տանի Վիեննայի խորհրդաժողովին մէջ Լեհաստանի թագաւորութիւնը նորէն կանգնելու խորհուրդ ըլլալուն եւ հաստատուելուն, ինչպէս որ ոչ թագաւորութեան վերանորոգութիւնն եւ ազգական հաւասարակշռութեան պահպանելն համար շատ հարկաւոր է կ՚ըսէր։ Ասոր գէմ՝ եղաւ Լ. Ռոպերթ Սէսիլ (Cecil) ու ըսաւ. Լեհաստանի միջնադարեան ներուն մէջ, ուր որ նոյն իսկ Սեծենսոփոլէն չիրցան յաջողցընել, Թուրի դէմ պատերազմ՝ բանալ ուզելը՝ շատ ծիծաղելի բան է հիմակուան ատենս, երբոր դաշնաւորքը ծովի գիրքին 6 անգղիական մեն հեռու գտնուած լերդ մը չէն կրնար պաշարել, առանց իրենց զօրքը մահուան տասանորդելուն։ Թէ որ Լեհաստանի թագաւորութեան բաժանումը յանցանք կը սեպուի, պէտք չէ մոռցուիլ որ Անգղիան ալ իր դրան տասնամեայ նոյն եղանակաւ ժառանգած եր, ինչպէս Ռուսը։ Բարեւուոյ Հրամանը, Բանատա, Անկլան եւ Յոնիական կղզիները Անգղիա նուաճեց եւ դեռ կը նուաճէ սրով։ Թէ Սէսիլն եւ թէ Յոնիական կղզիներուն մէջ Անգղիա ամէն անգամ՝ քաղաքական բանանման խլամունքը այնպէս խիստ պատժած է, ինչպէս Ռուսը Լեհաց ապստամբութիւնը պատժեց։ Ասկէ ետքն ալ ուրեւեանն պատերազմեան վրայ քիչ մը խոսելէն ետքը, ասանկ վերջացուց թէ, թող Անգղիա ձեռքը սրտին վրայ դնէ, եւ չկեղծաւորի որ ինք ճնշուած ազգաց թիւններուն պաշտպան կեցած է։ — Լորա Փալմերսթըն Պր. Սիսիլին ըսած համեմատութիւնն անտեղի համարելով եւ խօսքը խնդրոյն գործնական մասին դարձնելով ըսաւ. խորհրդանաչը դէպք է ճանչնալ որ դեռ գործողութեան մէջ գտնուող այսպիսի մեծ ու ծանր գաշնագրութեանց ատեն՝ ինքը (խորհրդանոցը) գործադիր իշխանութեան ճամբայ չիկրնար ցուցընել։ (լսեցէք, լսեցէք) խորհրդանոցն այնպէս խորհրդակցութիւն չունի ինչպէս թագը (այրաբնական իշխանութիւնը)։

Գործադիր իշխանութեան միայն կ՚ինայ թագին խորհուրդ տալ, որ դաշնագրութեանց մէջ նոր պայման մը խոսի, կամ դաշնագրութեան թիւը բոլորովին կարէ։ գործքը կատարուելէն ետքը միայն կը պարտաւորի իր պատճառները խորհրդանոցին բերելու։ — Խնդրոյն վրայ գալով ըսաւ Անգղիա հինգկուան ոյժին ժողովին մէջ հասանի վրայ ամենեւին խոսք չիկրնար բանալ։ Չու որ նոյն իսկ արեւմտեան տերութիւններն այս խորհրդին մէջ միայն շատ պայմաններուն վրայ խոսիլ ուզեցին եւ Ռուսը միայն անոնց վրայ բանակցելու յանձն առաւ։ Լեհաստանի խնդիրն անտարակոյս այնպիսի շահերու կը դպչի, որոնք նախ Գերմանիայի, Գերմանիայի միջոցով Եւրոպայի, եւ Եւրոպայի միջոցովն Անգղիայի կրնան վերաբերիլ։ Ասիկա երեկուան կամ մէկալ սրուան խնդիր չէ, եւ ոչ ալ՝ այսօր կամ վաղը դիւրաւոր տարիներու ընելու կը սպառնայ։ Եւ որովհետեւ, ազնուական Պր. Գին ոնդամ մ՚իր ներքին դրածման եռանդը զովացուց ու պաշարկեց (Տրիմաղ) ալ կը յուսայ (Լ. Փալմերսթրն) որ նոյն ազնուական Պարոնն իր առաջարկութեան վրայ չիպնդիր։ (Լսեցէք, լսեցէք)։ Պր. Գին ըսաւ, Լ. Փալմերսթրնին աս ազաչանքին վրայ իրեն ուրիշ բան չինար ընէր։ (Տրիմաղ) բայց եթէ ըրած առաջարկութիւնն ետ առնուլ։

— Լոյն պատգամաւորաց Մարտի 29ին նստին մէջ Պր. Փելլեթ (Pellat) հարցուց, թէ արդեօք Տաճիստանի մէջ դեռ այն օրէնքը կը գործէ, որն որ մահմետականութենէ քրիստոնէութիւն դարձնելն վրայ մահուան պատիժ կը սահմանէ։ եւ թէ այդպէս Անգղիա ու Դաղղիա աս օրէնքին վերցուելուն համար ինչ կ՚ուզեն։ Լ. Փալմերսթրն պատասխանատուաւ թէ աղնուական Պարոնը խորհրդանոցին առջեւը դրուած 1844ին թղթակցութիւններն կրնայ իմանալ, որ Սիր Սիմոնի Գրոթի քննիչն նոյն ապրիլն Մարտի 29ին դրած պաշտօնագրին մէջ կը ծանուցանէ, որ աս բանիս վրայ մեծապատիւ Ռաշիդանէն հանդիսական խոսք առած է, եւ Օսմանեան կառավարութիւնը ուրացոյներուն մահ սահմանող օրէնքը վերցուելուն վրայ կերպական վճռագիր մը տուած է։ Դար, Փելլեթի դարձեալ հարցուց։ թէ ասիկա մինակ նորէն քրիստոնէութեան դարձողներուն համար չէ մի։ Լորա Փալմերսթրն լսաւ Ինձի կ՚երեւայ որ ասիկա ամէն դէպքի համար ալ է։

ՀՌՈՄԱՅ ՏԵՐՈՒԹԻՆ

ՀՌՈՄ. Ամսոյս 23ին ս. Քահանայապետը կարգնալաց գաղտնի խորհրդեան մէջ 23 պատրիարքական, մետրապոլիտական եւ եպիսկոպոսական աթոռներու արժանաւոր անձինքներն անուանեց, եւ շատ եկեղեցիներու ալ Պաղեստինի շնորհեց։

— Լոնդոնի 76երորդ թուոյն մէջ հետեւեալ հատուածը կը կարդացուի։ Հռոմն եկած եղբի լուրը ինչ. Մարտի 10 կը հասնին։ Վերջի թուականներու մէջ ծանուցած Օլանդիայի հանգանարանին անդամներէն ուղղափառութեան դարձողը, Պր. Փաղիրն է։ Շատ անգամ առիթ ունեցանք աս Փիւսէյ ուսուցչին քաջահմուտ աշխատութիւնը։ Իր գրուածները բոլոր Անգլիայի ծանօթ են, եւ մեր ընթերցողներն անոնք կը յիշեն ինչ որ բաց ենք ան տեսնելու Ճամբորդութեան եղած էր Ճշմարիտ Եկեղեցին փնտռելու, ու եռանդ ինկած էր անդրկական ու հերձուածող Ցունաց եկեղեցիներն մէջ անկարելի միաբանութիւնը հոգալու։

Իր խուզարկութիւններուն մէջ միշտ պրպտելու ամբ փորուելով, եղաւ. ասոնն մը որ կը կարծէր թէ իր ճշմարտութիւնը Փոտիոսին հնարած հերձուածին մէջ գտած ըլլայ։ բայց այն ամէն տարաձայնութիւնները նոյն խակ հատուած վարդապետութեան մէջ, որոնք ուսուցական ճիւղը՝ բիւզանդական ճիւղէն կը բաժնեն, շուտով իրեն ազդեցին որ պէտք է ուրիշ տեղ մը վարդապետութեան միութիւն եւ ըստ հետեւորդի ճշմարտութիւն փնտռել։

Երեւելի կարծուած օրիորդութեան մէջ չկարենալով ամենեւին այն քրիստոնէութիւնը գտնել, որուն էական ծանօթութիւնները սուրբ Գիրքն ու առանդութիւնն իրեն յայտնած էին, ուրիշ բան չմնաց իրեն ընելու բայց եթէ դառնալ գէպ ի ուղղափառ եկեղեցին եւ տեսնել որ ասիկա կրնայ արդեօք միաբանիչ իրեն նոյն գաղտիարան ընծայել՝ զոյն որ ինք իր խորանակ ուսումնցը մէջ ընդ ազատ դիտած էր, եւ անիկա միայն կրնար իր փարանքն ու տարակուսանքը փարատել եւ միայն ու սիրտը հանգստանել։ Այսու տրամադրութեամբ աս ձմերուան մէջ Հռոմ գնաց։ Երբ Հռոմ հասած ատենը, ուղղափառ եկեղեցին իր ազգին առջեւը շատ աւելի եւ գեղանոյշ եղաւ։ Քրիստոնէական ճշմարտութիւնը պարուսնալով եկեղեցի մը կ'երեւայ քան թէ անպղծական եկեղեցին եւ Պրուշի աւեւաբանական ու Յունաց հնձուածոյ եկեղեցիները։ բայց աս լոյսն իրեն համար դեռ քանի մը ստուերներով նեռմացած էր եւ ճշմարտութեան լուսաւորութիւնը քանի մը թեւթեւ ամպերով պրոլեալ էր զայնք հարկ էր փարատել։ Ամենք եղան սուրբ քաղքին մէջ իր ուսանող առարկան, որոնց որ իր անպղծական աղանդը մերժելն յառաջ ինք ղինքը ուսած էր։ Ան գործքիս մէջ իրեն իրեւ առաջնորդ եւ խորհրդատու Յիսուսեանց կարգէն քաջահմուտ եւ մեծարգոյ Հ. Փասալիան առաւ, որն որ աստուածաբանական դիտութեան վարդեռներէն մէկն է, եւ որուն Հռոմական գալլոյին մէջ (Collegio Romano) բրած դասատուութիւնը ուղղափառ աշխարհքիս մէջ հռչակաւոր է։ Նոյն առենն որ աս խնամատուն կրօնաւորը, ճշմարտութեան ցանկացող հայ մը բոլոր տարակոյսները կը լուսաւորէր եւ վարանքներէն կը ազատէր, կը քանոր նաեւ տեսութիւնները զօրացընել եւ հաստատութիւններն առաջացընել այնպիսի մէկ սրտի մը, որն որ իրեն ցուցուած լոյսն ընդունելու համար՝ աղօթքով ու խոնարհութեամբ զանիկա կը խնդրեր։

Ելոյթի նոր ու մեռց հարատեւութեան անուանի ուսման մը հարատակերով մեր նորադարձ հաստատացեալը աւելի Աստուծոյ ազօթիք կ'ընէր քան թէ կը ուզէր, եւ Հռոմի եկեղեցիները շարաժնորդով այսպիսի սեղ հոլոյ մը եւ այնչափ երկայն ատեն ընդունայն ու անպտուղ դիտութիւնամբ մը հարատացեալ սրտի խոնարհիլը տեսան եւ անոր հեղ ու եռանդուն հառաչանքները լսեցին։ Ուրիշներուն աղօթքն ալ իրենցներուն հետ միանալով՝ վերջապէս քանի մ'օր հոգեւոր կրթութիւն ընելէն ետքը, Հռոմէական դպրոցին մէջ, նոյն մեծարգոյ Հ. Փասալիային առաջնորդութեամբն իր ազանդէն հրաժարելու որանչելի օրը տեսաւ, որն որ իր այնչափ առեն բրած աշխատութիւններն, աղօթքներն ու հառաչանքները պակեց։

Այս արարողութիւնն տուանց հանդիսաւորութեան քանի մը բարեկամներու ներկայութեամբ, դպրոցին ներքին մասանցը մէջ կատարուեցաւ։ Ան նորադարձ հաստատացեալին ուրախութիւնը զրեթէ հաստատ էր անոր զգացմանցը՝ որն որ իրեն իրեւ հոգեւոր հայր կ'ուսուցնորդէր, եւ որն որ կինքն ուղղափառական ճշմարտութեան ու սիրոյ կենապ կը ծնաներ։

Այս արարողութեան ատենն հանդիսատեսները նոյն առեն երիտասարդ կրօնաւորի մը ջերմեռանդութիւնը կը տեսնէին ու. կը զարմանային, որ այն հանդիսաւորութեան ատեն մասուցուած պատարագին կը սպասաւորէր։ Ան եռանդագին նորընծան ուրիշ նորադարձ մըն էր եւ իր ուղղափառ եկեղեցւոյ օրդի ըլլալէն վերը շատ ժամանակ չէր անցած։ Ինքն ալ Անգլեացւոյ երեւելի ընտանիքներէն մէկու մը զաւակ էր, եւ Օքսֆըրդի Եպիսկոպոսութեան դպրոցին անդամ։ Հոմոլարանէն եկած առենն, ամէն տեսակ պատուաւոր աստիճաններով զարդարուած էր, եւ անկիկայութիւն կրնար ունենալ անգլիական եկեղեցւոյ ամենաշքեղ պաշտօններուն հասնելու։ Բայց իրեն միտումն ուրիշ բանի վրայ էր։ եւ. շատ շնչուս զինուորութիւն տարող ազնուական պատանեկաց պատուավ բրիտանական բանակին հետ եկաւ Հընդկաստան գնաց։ Ընտանեկ զինքը ճշմարտութեան բերելու համար Աստուած աս ճամբան ընտրած էր։ Հիւանդութեան ժամանն Յիսուսեան քահանայի մը հետ ճանաչութիւն ունեցաւ., եւ ընդ առաջնորդ ճամբայ ինկու նոյն կրօնաւորներուն տունն մտնելու գնած տուն էրթալու, ուր հասնելու համար 200 մղոն քալեց։ քիչ մ'եռաբ ասկից ալ եկելով Հռոմ գնաց նորընծայ եղաւ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Պետերբուրգէն Մարտի 18ին Փոքրի լրագրին կը գրեն թէ «Պետերբուրգ ամենայ ամէն ճամբաներն ու անց.քերը պաշտպանելու համար՝ ահագին ամրութիւններ կը շինուին։ Վասիլիսոսթրով ծովու լեզուին վերջին ծայրն եւ. նոյն ծովածոյլ հիւսիսը գիւղն եղելքը՝ պատնէշներով եւ. մարտկոցներով ամրացուած են։ Քլաքին ձուլարանը արտաքնապէս շինուած հոգալասանէշներուն նման գրեթէ բոլորովին ծածկուած անեղեւոյի եղած է։ Քրոնշլոատի ծովածոյլն ամէն կէտերն ուր որ կրնայ ցամաքը եղբուրի՝ ամրացուած ու զինուորուած են։ Համուսոտու ընելու համար՝ Քրոնշլոատի ծովածոյն երկու կողմանէ ալ այնպիսի ամրութիւնն գործքերով շրջապատուած է՝ որոնց վրայ հաստատուած թնդանօթներուն թիւը համարը չկայ, որոնց ամենէն ընտիր զօրացմէ 40,000 հոգի պաշտպանութիւն կ'ընեն, ասիկ դրան ծովեղերքայ քով աստիճանաւոր շարուած թնդանօթներու նաւակներ, որոնց մէջ 40,000 նաւաստիք կան։ Ան պաշտպանութեան միջոցներն ստոգիւ սարսափելի բաներ են։ Բոլոր ասկ նաւատորմիղն զէնքերն ու կարասիքը գաւրս հանուեցան, եւ պատրաստութիւն տեսնուած է Սեւաստոպոլի առջեւ եղած ղրհիրը Քրոնշլոատ ալ ընելու, ծովու մէջ նաւեր ընկղմելով չէ թէ միայն այնպիսի տեղեր ուսկից մեծամեծ նաւեր կրնան անցնիլ, հապա այնպիսի տեղուանք ալ՝ ուսկից միայն թնդանօթակիր նաւակներ կրնան անցնիլ։ Պատուէր տրուած է որ գաղտնաւորաց նաւատորմիղներն երեւան եկածնուն պէս՝ անցապատ ամէն անցքերն ու մուտքերը նաւերու ընկղմամբ փակուին։ Նոյն պատրաստութիւնները Ռեւալեւ եւ Ռուէապորկի մէջ ալ տեսնուած են։ Քարով լցուած նաւեր պատրաստ կը կենան ծովու մէջ ընկղմելու համար։ Թէպէտ եւ իրրեւ ստոյգ համարուած է որ Քրոնշլոատ ապնաւիկ ու աննուաճելի է, եւ վախճանեալ կայսրն ալ ասոր վրայ հաստատութեամբ համոզուած էր, սակայն հիմա դեռ կատարեալ ստոյգ չհամարելով՝ աս հաստատուն որոշումն եղած է, որ առուսական նաւատորմիղն ոչընչացուի եւ մէկուէկս դարու. ունընկատ աշխատութեան պուռոնը՝ ժամու մը մէջ զտնուի։ Գաղղիայի ու Անդղլիայի նաւատորմներուն մէջ շինուած նոր թնդանօթակիր նաւերն եւ հրապարագործ լողացող մարտկոցներն հոս շատ կը փնտռուի։ որովհետեւ միայն աս տեսակ նաւերը կրնան մինչեւ Քրոնշլոատ մոտենալ, քաղաքն ու նաւատորմն պրելլ, մարտկոցներուն վրայ եռաւ կողմանէ յարձակում ընել եւ մինչեւ Պետերբուրգ կրնան յառաջ քալել։

ՕՍՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ՊԱՅՄԱՆԱՑ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾՔԵՐԸ

Ե.

Ուաշինկթընի 1759 — 1775 անցուցած առենն — Հրապարակաւոր կեանքը։

ԻՒՐՔԻՆԹՈՒՆ 1755ին նոր Լորդ ազգանունն մը դարձած առենն, իր սրտակից բարեկամներէն մէկուն ազդեցութեան տակ կնոջ մը առնելու, բայց չամուսնացաւ. վասն զի դեռ իր միտքը յայտնելու առիթ չունեցած՝ Նոր Լորդին երկու տարի հարկ եղաւ, ու նոյն օրիորդը՝ Պրատատոքին արշաւանաց մէջ Ուաշինկթընի ընկերակցելու ու ընկերը ըլլալ։ Տարբ գրաղեսին հետ ամուսնացաւ։ Երբոր երկրոր 27 տարեան էր 1759ին Դեկտեմբերի 9ին Մարթա Քատսֆիլտ անուամբ բարեկիրթ ու հարուստ կնկան մը հետ ամուսնացաւ., որն որ երկու որդւոյ այրի մնացած էր ու իր առջի երկրանն տարաբաղդն իր ու նոյն երկու. որդւոյն մէջ բաժնուած էր։

Ուաշինկթընի տակ. եղբը 15 տարի իր առանձնական կենաց պարտքերը կատարելու դադրեցաւ., որն որ իրեն հատար թերութեան բան չէր։ ինչու որ հոգալու մեծ կարաւան մ'ունէր, եւ տակ. գտաւ վ իրպինիոյի. բաղաքական ժողովքին անդամ բնարուած ըլլալովը հրապարակական դրամներն ալ պակաս չէր։

Ուաշինկթընի կարաւանն ալ, ուրիշներուն կարաւանին պէս, ոչ դերբիներաս. ձեւրով կը մնակուէր։ եւ կ'երեւայ թէ ինքն ալ նոյն ուղղին ու. ժամանակին դրամանն հետեւելով, գանոնք իրեւ ստրուկ ունայաստեղ եւ. ստրատանելի եղանակաւ ծառայեցընելը բանի տեղ դրած չըլլայ։

Ուիրաբս հետեւեալ հատատանին մէջ առջեւնիս կը դնեմ թէ Ուաշինկթընի իր առանձին գործերն ինչպէս հոգացողութեամբ կը ատանդրէր։ Ծերախոտ էր, կ'լաէ, ունոր կողանանին դիտուր բերը, որուն մեծ մասը Լանսիի վանաւատեղին ու Երբեմն նստեր իր Լեռնիոնի ու Պրիմրի մէջ բլլոյ դրծանակներուն կը խրկէր։ Նոյն ատեն Ա. Իրպինիոյի կողանանանին բնդնդ հատարակ գործանանելու համար հարկաւոր եղած ամէն նիւթերու դրպանի Լանանանին բերել կու տային։ Ընդ հանար Ուաշինկթընի իր գործակալներուն տարին երկու անգամ իրեն հարկաւոր եղած բաներուն ցանկը կը խրկեր, որուն մէջ թէ կարաւանի մշակութեան համար պէտք եղած գործիքներ, ինչպէս՝ արօր, խոտ, ցրիչ, մանգաղ ու ձիու կոգմանքի վերաբերեալ բաներ, գոր սրինակ՝ ի մէջ. սանձ, եւ թէ միանգամայն իրեն եւ իր ընտանեացը համար ոգեւորական հարկաւոր եղած ամէն նիւթերու դրպանի Լանանանին բերել կու տային։ Ընդ հանար Ուաշինկթընի իր գործակալներուն տարին երկու անգամ իրեն հարկաւոր եղած բաներուն ցանկը կը խրկեր, որուն մէջ թէ կարաւանի մշակութեան համար պէտք եղած գործիքներ, ինչպէս՝ արօր, խոտ, ցրիչ, մանգաղ ու ձիու կոգմանքի վերաբերեալ բաներ, գոր սրինակ՝ ի մէջ. սանձ, եւ թէ միանգամայն իրեն եւ իր ընտանեացը համար ոգեւորական հարկաւոր եղած բաներուն ցանկը կը նշանակեր։ Իր ուղած բաներուն մեծութիւնը, ձեւն ու. հանգամանքը ճշգիւ. կը բացատրեր։ Լանանն ը լլոյ իր մէկ գերեզմանին ոչեռաս շինել տալու համար առած տեղեկութեան մէջ իր հաստակին որպիսութիւնն տասնակ կը ատարգրէ. պէտ ուր բարձր՝ ու ամէն կողմ բաց ազատ համանանա շինուած ըլլայ։ կ'լաէ, բայց երկրորդութեան համանանութիւնեն դուրս երթալով կրնաս քիչ մը նեղիկ բանել։ Իր հատակը ճշգիւ. վրայ ուղ եւ. երեք մատնաչափ բարձր էրլ։ Իր գործակալներուն ատ տեղեկութիւնները տարով կը խնդրէ միանգամայն, որ ինչ վաճառականք եւ արուեստագէտ որ բան կը գտնեն, իրեն ընդհանուր հարցի յանդգնած տասնիներն միանգամայն նոյն խնամախնամներուն յատակ ձեւրով դրուած ընկերագրիներով մեկուզ խաբեն։

Այս բանիս մէջ այնչափ ճիշդ էր, որ մեծ ու. փոքր վաճառականներուն գանագան ընկերագրիներն ու. հաշուի թղթերը մանաւոր որոշած դրքին մէջ իր ձեռքովը կ'օրինակէր։ Այսպէսով իր ըրած բոլոր առաւորին կատարեալ պատկերն իր առջեւն ունէր։ Ամէն բաներին դիներ կը հանդիպ ու. ամէն խարեութիւն ու նենգութիւն կը փնտռէր, կը յայտնէր ու. կը յանդիմանէր։

Ուաշինկթընի տասնկ տարանձնական կենաց պարտքերը կատարելու տաեն ընդհանուր ընկերակցութեան պարտքերուն ալ միտ կը դնէր։ Սակայն տեղ Մերիլենդի կառավարութեան Անապոլիս մայրաքաղաքն այցելութեան կ'երթար, որն որ կրթեալ, կարողութիւն ունեցող եւ ազնիկ վարմունք դիտցող մարդիներու ժողովատեղի ըլլալուն համար մեծ անուն ունէր։ Որոն Ա. Ջոնսն եղած տասնն, չէր ուզեր որ մէկը անոր արժանապատուութեան համանանն իրեն յարգութիւն ու քաղաքավարութիւն ցուցնէ. բայց ինքն ուրիշներուն Ա. Իրպինիոյի հարաւային կողմի կարգադրութիւններուն անդհանուն եղած հիւրասիրութիւնը կ'ընէր։ Ցունն եղած առեն որ չեր անցներ, որ իրեն ոգեւորութեան եկող չլլայ։ Ուիլիամսբուրկ եւ Ընոսապոլիս եղած առեն, յանախ թատար կ'երթար, իսկ իր կարգադրներուն մէջ դիտուր գրասանդը որս էր։ Որոի երթալու համար տարեան մէջ ուրաչ տասն անգամ, ու. ամենայարար նոյն տասնիներուն շարունակ երթալ չորս տարի՝ իր գրասենեակներուն եւ իրեն հիւր ըլլալներուն ընկերակցութեամբը, ձիերով, եղեւրով ու երկերանոց փոքրիկ ագռաւն բռնելու կ'երթար։

Իբրեւ կարգադրակ պէտք էր որ տեղոյն իրաւունքներուն մէջ խառնուէր։ Իր դրացիներուն մէջ դիտ մ'եղած առեն ինքիրը լուծելու համար իրեն կու գային, կամ՝ թէ մեծ բան մը պատահած առեն իրեն խորհուրդ կը հարցնէին. ան ալ իր մտքին որոնումն ու արդար պատասխանու խնդիրը կ'որոշէր, ու իր առուած վճիռը մեծ ապրեցութիւն ունէր։ Իր բնակութիւնը Թրատ բոլի ժողովրդապետութեան մէջ բլլալով ինքն ալ նոյն ժողովոյ ատենութեան իշխաններուն մէկն էր։ Ուաշինկթընի ընտն առնուն առիթ ունեցած մեծ համարումն ու անոր խոսած խոսքին ազդեցութիւնն խմանալու համար բաւական է միտակ հետեւիլ պատմութիւնը, դարն որ Դոնմորեսոյ ժողովրդապետն իրրեւ իրեն առենն հանդիսաց դէպքերն յանախ կը պատմէր։

Լինկոլնէն հինգտասն ուղղութեան կողմանէ բոլորով՝ միայն կար որ նորէն շինուի, այսինքն ժողովրդապետութեան իշխանութիւնն անիկա նորէն շինելու կամ ուրիշ տեղ փոխադրելու վրայ շատ հեղ մեկուսի եկած մտածեցին։ Ժողովականք երկու բաժնուեցան, մինքը կ՚ուզէին, որ ուրիշ տեղ փոխադրուի, ուստիք ալ կ՚ուզէին որ առաջին տեղը մնայ ու նորէն շինուի։ Վերջին ուղղութիւնը շատատոր էին, որոնց մէջն էր նաեւ Դէորդ Սենդը, որն որ Ռաշինկիթիին քարեկամն ու պարտէր էր ու դաղութականութեան մէջ մեծ ազդեցութիւն ունէր. առիկա ժողովականք կը յորդորէր որ նէկղեցին տեղը չփոխեն, վասն զի հոն միշտակայ արուեստի գործքերով նուիրական տեղ մ՚եղած է, եւ իմ է մեր հարց ոգեղէնները հոն կը հանդչին, կ՚ըսէր. եւ վերջապէս իր ճարտարախօսութիւնովը գրեթէ ամէնն ալ բանիս համոզեց։ Քանի առանկ էր երբոր Ռաշինկիթիին տաք եղաւ իր թերթականին մէջն նոյն ժողովրդապետութեան յանուսկիզիներ հանելց ժողովականաց առջեւը բացատ. եւ ապաշէց որ Պր. Սենդին ու աշխարհակալ ունէր մեկիկ գնեն, ինչու որ եկեղեցին առաջին տեղն նոյն գտնելու բլլան, հոն երթալս համար՝ ամէն անդամ երկայն ճամբայ պէտք է բռնել. ժողովրդապետութեան մէջ եղող մարդկան մեծ մասը։ Անիկա իր ու խօսքը բաւական եղաւ գիրենք համոզելու որ նէկղեցին տեղը փոխուի։

Ռաշինկիթին Վիրգինիայի գաղութատիրոջ կամ երեսփոխանութեան ժողովին անդամ ը բլալով, իր պարտքը կատարելու մէջ շատ միտք էր։ Ժողովին անդամ ընտրուած օրը, ինչպէս որ կ՚ըսուի, ժողովականներուն հաւատութեամբը մեկ ապր եղաւ, բոլոր գաղութականները կոդմանէ, անոր բլլած գնեւորական ծառայութեանը շնորհակալ բլլալու։ իր հրապարակախօսութեան մէջ զինքն անաստուածի պատասխանիով խօսելով, գովեց, որ երբոր Ռաշինկիթին՝ իրեն եղած յարգութեան շնորհակալ բլլալու համար ապր եղաւ, կարմրեցուցին ու գոգդալեն բան մը չկրցաւ խօսիլ։ Ընտրեցանը, գինքը յորդորող որ նստի, ըսելով թէ՝ դուստ, քու անմի դատութիւնդ ու հանճարութիւնդ քու քաջալերութիւնդ հաւասար է, եւ իմ խօսելս կարելութիւնս կը գերազանցէ։ Ամէն անդամ ժողովին ներկայ գալու՝ Ռաշինկիթին իրեն խղճմտանքի տիրոջ բրած էր։ Ժողովին մէջ չիւ կը խօսէր, բայց ինչ որ կ՚ըլլար ամէն բան մտադրութեամբ կը դիտէր, եւ իրեն դրցի ապէկ մը թերանգելէն եւեւ՝ միշտ անոր էաւ կան մտին վրայ կը սկսէր խօսիլ։ Եվարքա կ՚ըսէ թէ երբեք լսած չեմ, որ ինքը ժողովին մէջ երկայն խօսակցութիւն մ՚բրած եւ ուժգին վիճաբանութիւն մ՚բրած բլլայ։ Ինքն այն անձինքներէն էր, որոնք հրապարակաւ ժողովներու մէջ չէ թէ իրենց խօսակցութեամբը, այլ իրենց սուր հայեցուածքը եւ ուսումնական գաղափարներուն երեւելի են։ Դուցէ ան բլլայ պատճառն որ Ռաշինկիթին ունէն ան ջի ժամանակները՝ գաղթականութեան ու մղելնի երկրին մէջ ծագած վիճաբանութեանց առեն այնչափ յանոխ չէր բրած, ու բրիտանական դահլիճը դաղթականաց ապատութեան գեմ աւելի եւս թշնամութիւններ սկսաց ցուցնել. ամենուն հաւանութեամբ հաստատուեցաւ որ գաղթականութիւնը պատասխանատուական վիճակի մէջ գրուի։ Նոյն առեն պատերազմի մէջ բրիտանական պաշարող զօրքին դէմն եղող գաղթականաց բաղաքացի դրբբ՝ ցամաքային կանոնաւոր զօրաց հետ միացաւ։ ա. Ռաշինկիթին Յունիսի 15ին ամենուն հաւանութեամբը վերին հրամանատար անուանուեցաւ, եւ ժողովին մեկալ անդամներն ալ երդմամբ անոր խօսքատուն եղեր ինչքով ու թէ ուրիշ ամէն կերպով անոր ոգնելու։

ԱՐԱՐԱՏՍԿԱՆ

Լոնդոնի Ֆրանսերէն թերթերուն։

ԱՒՍԹՈՒՐԻՈՅ ընդհանուր քաղաքին առաջ տեղեկութիւն հասնելուն Դանուբեայ մէջ որը դրեթէ 72 միլիոն լուցափայտ (լուֆտֆաբրիկ) կը շինուի։ Մինակ Փարիզի մէջ շուրջ 10,000 գործաւորք աս գործիս կը զբաղին, ու նոյն քաղաքը՝ միանակ մէկ գործատան մը մէջ սրբ 4,800,000 լուցափայտ կը շինուի։ Բայց աս տրուեստն Աւստրիայի մէջ աւելի եւս յառաջ գացած է ու աս ամէն ժողովուրդս, հանգստութիւնն պատճառ ու հասարակ գործածութիւնն սաստկ հարկաւոր եղող նիւթի մը շինութիւնը՝ մեծ կատարելութիւնն հասած է հոս։

Բուրեիս մէջ ամենէն ունուանի ու Աւստրիայի մէջ առաջինն եղող գործարանն է պեռնարդի Գիւլիմին գործարանը։ Ան մեծ գործատունը պահեմիս Շուլթիանհոֆէն քաղաքն մէջն է։ Նոյն գործատան տէրն ուրիշ գործատուն մ՚ալ ունի Քրուսմաի մեր կոլանիրոն ըսուած տեղը։ Յիշեալ ընդարձակ գործատան մէջ երկրորդական բաղմութիւն գործողները մեկիկ առնելով. 1200 գլխաւոր բանուորք կան։ Ընդհանուր անձինք գործատան մէջ շուրջ 40,000 միլիոն լուցափայտ կը շինեն, որն որ բոլոր Դանուբեայ մեկ օրուան մէջ շինուած լուցափայտին կէսն առնելի է։ Ինչ որ աս գործատունն առնչի անոյշ տեսնելու կ՚երթայ՝ հոգի է որ զարմանայ անոր մէջ եղած կարգաւորութեանց եւ գործելու կերպին պարզութեան ու չափակցութեան վրայ, ու միանակ մասնաւոր մնագրութեամբ տեղեկացողները կրնան խնդիր հարցնել թէ ինչպէս այնչափ քիչ անձինք այսչափ մեծ գործք կրնան յառաջ բերել, եւ թէ ինչպէս կրնայ նոյն ապրանքն այնչափ ասան ելլել։ Պեռնարդի Գիւլիմի երեսուն եղած է միանգամայն իր ապրանքին միօրինակ կամ միակերպ ապրելութեանը համար։ Քանի մը տարիէ վեր Պեռնարդի Գիւլիմ Լոնդոն ալ գործք բացած է, ու հոնկից ինչպէս նաեւ Թրիէսթէն ու Համբուրկէն՝ ծովու ճամբով Ցաճկաստան, Եգիպտոս, Ամերիկա, Աւստրալիա եւ ուրիշ երկիրներ, ուր առատութիւն իր գործակալներն ունի՝ նոյն տեսակ ապրանք կը խաբրէ։ Որեւեալք, ինչպէս նաեւ Պերլասուն, Սիսեի, Նիս. Լոնդ ... վաճառականները պեռնարդի Գիւլիմին ապրանքն իրարու ամենէն ընտիրն համարելով՝ գնելու ցանկութիւն մէջ մասնաւոր դրամ մը բաժնած են։

Ընցած տարուան Մինիսնի համարուեստական տեսարանին մէջ աս գործատունն մրցումն մնալն ընդունելու ամէն իրաւ ստորին ու իրաւ ազնիւ անուանց լուցափայտներ խաբրուած էին զանազան տիպերու մէջ։

Աս գործատանց մէջ մի միայն լուցափայտի կոյտ շինելու համար տարուան մէջ գործածուած քանիներ ու մեքենաներ փայտին քանակութիւնը, գործս հանելու ամէն տիպերը որոնք տիրերու եւ ծրարելու համար հարկաւոր են, գրեթէ 2500—3000 գերմանական ձող է (ամէն մէկ ձողը 6 ոտնաչափ է), աս փայտը նոյն գործատանց սկսելին վերը Շուարցնոպէրկ իշխանին ընդարձակ անտառներէն կ՚առնուի։

Հոս յիշուելու արժանի է նաեւ Վիեննայի մէջ Պր. Ա. Ա. Փալաքին լուցափայտի գործատունը։ Ան գործատէրն իր ապրանքն Մինիսնի տեսարանը խաբրած բլլալով՝ ապրանքը շատ ընտիր գտնուելուցս. ու մեծ դրամակ (դիպլոմ) մ՚առաւ։ Աւստրիայի միանակ աս երկու գործատուներուն սրուան մէջ շինած լուցափայտը, վերոյիշեալ Ա-խոպոլիի ընդհանուր լուցերէն տուած տեղեկութիւնները հաստատ, բոլոր Դանուբեայ մէկ օրուան մէջ շինուած լուցափայտէն առելի է։ Բայց Աւստրիայի կրպրութիւնն մէջ նոյն երկու գործարաններէն զատ 60ն առելի լուցափայտի գործարան կայ։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Ընդհանուր թատերերուս մէջ հայերէն լեզուաւ խրատի մէկ աշխարհաբարի տեսակը հրատարակելիս ծանուցինք։ Ան շարժուս անոր նման առաջնորդէն լեզուաւ ու տարբերէն զրով տարուած խրատի ուրիշ տեսակ մը դուրս տուինք։ Ինչպէս որ հայերէնին նոյնպէս ասոր մէջն ալ Օսմանեանց, Պարդեւաց, Ընդգիայոց եւ Ռուսաց դրաց բռնած դիմաւոր տեղերը նշանակած ենք, բուն աշխարհաբարի տեսակին մէջ տարբերով։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Ա՛ս գրքերն ամէն երկուքներէն մէկ մը կ՚ելլէ։ Յարեկան գինը կանխիկ 10 ֆիորին արծաթի է, վեց ամսուանը կանխիկ 5½ ֆիորին արծաթի։ — Կրնայ առնուիլ ամէն Աւստրիայի կայարանաց տարեկանարանին, թէ Աւստրիայի կայսրութիւնն եւ թէ բոլոր Հայաստանի մէջ։ — Ի Վենա, Մխիթարեանց գրատանը։ — Փարիզ, Սրբոյ Մարտինոս վարժարանը։ — Կոստանդնուպոլիս, Պերայ, Սրբոյ Խաչի Մխիթարեանց վանքը։ Զմիւռնիա, Փէրբէմեանց գրատունը։ — Հալեպ Նշանեան Մխիթարեանց վանքը։ — Իսկ ուրիշ գաւառներէն առաջարկուելիք տարիներէն մէկուն հետ կրնան թղթակցիլ։

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

1855 ԱՊՐԻԼԻ 3 (ՄԱՐՏԻ 22)	4 (23)	5 (24)				
Ամսեկրասամ 100 հոլանդ. ֆի. արծ. ֆիորս.	103	—	103¾	—	—	—
Ազ կոյսրի 100 բանկ. ֆիորս.	125⅝	126⅞	125⅞	—	—	—
Լիվորնոյ 300 Դուկան. լիրա	—	—	—	—	—	—
Լոնդոն 1 ֆունտ ստերլին	12	14	9	—	—	—
Համբուրգ 100 մարկ պանգոյ	92⅝	93½	91⅞	—	—	—
Կոստանդնա 300 ֆրանս.	—	—	—	—	—	—
Մարսէլ 300 ֆրանսիական լիրա	123¾	124¼	124⅞	—	—	—
Փարիզ 300 ֆրանք	146¼	146¾	146¾	—	—	—
Ցիւրիխ փոստ. Մարկ 120 ֆի.	124⅝	124¾	124⅞	—	—	—
Ղ. Զարիա 1 ռեալ. արծ. ֆիորս.	—	—	—	—	—	—
Պարսկ.	—	—	—	—	—	—
Վենետիկ (aggio) Ոսկի	29	29¼	29¼	—	—	—
Արծաթի	25½	26	26¼	—	—	—

2 տարի տեսակ. ... 3 տարի տեսակ. ... 4 տարի տեսակ. ... 5 տարի տեսակ. ... 31 տարի տեսակ. ... 31 տարի տեսակ. ...

ՎԻԵՆՆԱՅԻ՝ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐ ՍՈՒՐԲԵՔ ԱՄՍՕՐԵԱՅԻ ՎԱՆՔԸ